

ИЗ ХИСТОРИЈЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СОЛИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Захваљујући античким литерарним изворима сазнајемо да се на територији данашње Босне и Херцеговине одвијала експлоатација соли још у претисторијско доба. Те вијести доносе два грчка писца, Псеудо Аристотел и Страбон. У Псеудо Аристотеловој збирци *περὶ θαυμασιῶν ακουσματων* говори се о сланим изворима који су се налазили негдје на граници између Аутаријата и Ардијејаца. У тексту стоји: „Кажу да код Илира који се зову Ардијејци, на граници њиховој према Аутаријатима, постоји велика гора и крај ње стијена из које извире вода, не стално, него у пролеће, и то врло обилна. Ту воду хватају и чувају је током дана под кровом, а ноћу под ведрим небом. То раде пет до шест дана и вода се стегне и даје одличну со, коју држе особито за стоку. Код њих се наине со не увози пошто живе далеко од мора и не мјешају се с другим народима. Највише се користе том сољу за стоку, јер у току године ову двапут нахране сољу. Када то не учине, догађа се да им угине скоро сва стока.“¹

Слане изворе спомиње и Страбон и наводи да су били узрок сталних сукоба између два споменута племена: „Аутаријати би-

¹ Ps. Arist. mirab. ausc.:

”Ἐν Ἰλλυριοῖς δὲ τοῖς Ἄρδιαίοις καλουμένοις, παρὰ τὰ μεσόρια τῶν Αὐταριατῶν κακείνων, γίνεσθαι ὄρος εἶναι μέγα, τοῦτου δὲ πλεῖστον ἄχος, ὅθεν ὕδωρ ἀναπνέων, οὐ πᾶσαν ὥραν ἀλλὰ τοῦ ἥρος, πολὺν τὴν πλῆθει, ὁ λαμβάνοντες τὰς μὲν ἡμέρας ἐν τῷ στεγνῷ φυλάττουσι τὰς δὲ νύκτας εἰς τὴν αἰθρίαν τιθέασθαι. Καὶ πέντη ἢ ἕξ ἡμέρας τοῦτο ποιηθάντων ἀγρῶν πηγνύται τὸ ὕδωρ, καὶ γίγνεται κάλλιστον ἄλας, ὁ ἐνεκεν τῶν βοσκημάτων μάλιστα διατηροῦσθαι· οὐ γὰρ εἰσάγονται πρὸς αὐτοὺς ἄλες διὰ τὸ κατοικεῖν πόρρω αὐτοὺς θάλασσης καὶ εἶναι αὐτοὺς ἀμικτοὺς. Πρὸς οὖν τὰ βοσκήματα πλεῖστην αὐτοῦ χρεῖαν εἶχουσιν· ἀλιφεύει γὰρ αὐτὰ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἰάνθε μὴ ποιήσῃ τούτο, συμβαίνει αὐτοῖς ἀπόλλυσθαι τὰ πλεῖστα τῶν βοσκημάτων.”

јаху некоћ највеће и најмоћније племе Илира. Раније су стално ратовали с Ардијејцима због соли која се добијала негдје на њиховој међи, из воде која је текла у прољеће испод неке стијене; када би захватио ту воду и оставио да се устоји, из ње би се ициједила со за пет дана. Били су уговорили да заједнички користе ту солану, али се дешавало да они тај уговор прекрше, пак би тада заратили“.²

То су свакако најстарије вијести које спомињу експлоатацију соли код илирских племена, а односиле би се можда на вријеме конца V или прве половине IV стољећа старе ере. Ове вијести су готово идентичне, што значи да су оба аутора узела тај податак из неког старијег извора који није допро до нас. За нас имају вриједност по томе што дају важне податке о привредном и политичком животу тих племена. У вези с овим подацима, поставља се питање — гдје су се налазили ти извори. За рјешавање тог проблема потребно је сагледати низ фактора који би помогли при томе. Прије свега узет ћемо податке из самих извора у којима стоји да су се ти слани извори налазили негдје на граници између Аугаријата и Ардијејаца, и то да Ардијејци не увозе со пошто живе далеко од мора. Из тога се може закључити да су та два племена била сусједи и да им се териториј простирао негдје у унутрашњости.

Управо покушај одређивања граница тих племена наметнут је многим истраживачима још давно и показао се као велики проблем. Изнијета су разна мишљења, и било би тешко неко од њих издвојити које би дало децидиран одговор на то питање.

Што се тиче Ардијејаца, изнијето је мишљење да је то племе живјело сјеверно од ушћа Неретве. То мишљење је изнио прво Ципел (Zippel)³, а на то подручје их је смјестио и Киперт⁴. С тим мишљењем се слагао и Пач, који је још додао да су одатле средином III стољећа ст.е. пошли на југ у мисију стварања илирског царства.⁵ То вјеровање су слиједили и други учењаци, а свима је био главни повод за то један Страбонов податак у коме сто-

² Strabonis Geographica, VII, 5, 11.: » « Ἀυγαριῆται μὲν οὖν τὸ μέγιστον καὶ ἀριστον τῶν Ἰλλυριῶν ἔθνος ὑπῆρξεν, ὁ πρότερον μὲν πρὸς Ἀρδιαίους συνεχῶς ἐπολέμει περὶ ἄλων ἐν μεθωρίοις πηγνυμένων ἐξ ὕδατος ῥέοντος ὑπο ἄγκυ τινὶ τοῦ ἕαρος· ἀρυσάμενοις γὰρ καὶ ἀποδείξιν ἡμέρας πέντε ἐξεπήγνυντο οἱ ἄλας. συνέκειτο δὲ πρὸς μέρος Ἰσηδῶναι τῷ Ἀλοπηριῶ, παραβαίνοντες δὲ τὰ συκκείμενα ἐπολέμουν. »

³ G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877, p. 34 i d., U. C. Schüt, *Untersuchungen zur Geschichte der alten Illyrier*, Breslau 1910, p. 10 i d.

⁴ H. Kiepert, *Gomae Orbis Antiqui XVII*.

⁵ C. Patsch, *Die Herzegowina einst und jetzt (historische Wanderungen im Karst und an der Adria)*, Wien 1922, p. 48.

ји: „Затим долази ријека Нарон и Даоризи покрај ње, и Ардијеји и Плереји; од ова два племена једним (тј. Плерејима) је најближи оток зван Црна Коркира и (истоимени) град који су основали Книђани, другима, Ардијејима — Фарос, који се раније звао Парос пошто су га основали Парани“.⁶

Насупрот оваквим мишљењима, постоје и таква која се противе смјештају Ардијејаца сјеверно од ушћа Неретве или око самог ушћа. Један такав рад се појавио од Н. Вулића који је изразио уздржаност да би се Ардијејци налазили само око ушћа Неретве, не хтијући давати одређеније мишљење,⁷ док је у томе сасвим конзеквентна Ф. Папазоглу, која је чврстог мишљења, да је то племе имало станиште далеко јужније од ушћа Неретве.⁸

За Аутаријате се држи да су запремали планинско подручје горњег тока ријеке Неретве и југозападни дио Босне, каквог је мишљења Ципел⁹, док су на Киперт-овој карти смјештени на подручје око горње Неретве и горњег Лима,¹⁰ Пач их ставља уз Неретву око Коњица¹¹, Томашек им даје шира пространства и то „од горњег Нарона до границе Дарданије и Агријана“.¹² Поред ових судова који спадају у старије датуме, постоје и новији радови који третирају тај проблем.¹³

Унаточ оваквим бројним мишљењима, тај проблем остаје и надаље доста сложен. Ако смо пред проблемом, који су уопће териториј запремала та два племена, онда се још већи поставља проблем гдје се њихов териториј додиривао, односно куда им је текла граница.

⁶ Strabonibus Georg. VII, 5, 5: »

Ἐὶν δὲ Νάρων ποταμὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Δαορίζοι καὶ Ἀρδιαῖοι καὶ Πληραῖοι, ὧν τοῖς μὲν Πληραῖαί τινος νήσος ἢ μελαίνα Κορκυρα καλεουμένη καὶ πόλις Κνιδίων κτίσμα, τοῖς δὲ Ἀρδιαῖοις ἢ Φάρος, Πάρος λεγομένη πρότερον Πάρωυ γὰρ ἐστὶ κτίσμα.“

⁷ Н. Вулић, Нешто о римској Далмацији (неколико питања из римске прошлости III), Глас СХIV, 1925, 71—83.

⁸ Ф. Папазоглу, О територији илирског племена Ардијеја, Зборник Филозофског факултета, књ. VII—1, Београд 1963, р. 71—84, Уп. исти аутор, Средњобалканска племена у предримско доба, Дјела, књ. XXX, АНУ. БиХ. Сарајево 1969, р. 72—73.

⁹ Zippel, о.с., р. 37.

¹⁰ Kiepert, F.O.A. XVII.

¹¹ С. Patsch, (Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien), WMBH, 12 (1912), р. 79—80.

¹² W. Tomaschek, Autariatai, RE II (1896), 2593.

¹³ E. Polaschek, Tribali, RE VI (1937), 2395, Уп. М. Гарашанин, Налаз првог гвозденог доба из Мраморца и проблем Илира у Србији, Музеји 2, 1949, п. 135; М. Сујић, О границама Аутаријата, Историјски записи, књ. 13. Цетиње 1957, р. 115—124; Н. Krahe, Beitrag zur illyrischen Wort- und Namenforschung, Indogermanischen Forschungen, Strasburg 1960, H. 2. р. 113—123, Ф. Папазоглу, о. с.

У рјешавању тог проблема, треба узети двије основне чињенице, а то је да се разликују два периода у њиховом животу, узимајући вријеме на које би се односили подаци у којима се спомиње експлоатација соли код тих племена, а то је период када су оба племена запремала подручја на којима су обитовала прије келтске провале на Балкан, и период послвије те провале, када су многа племена њиховим надирањем била приморана да мијењају боравиште. По томе би се могло узети да су оба племена живјела стварно дубље у залеђу Јадранског мора, а то се јасно каже и у Псеудо-Аристотеловој збирци за Ардијејце, а да се то односи и на Аутаријате, види се по томе што су водили те ратове ради слањих извора. Да је бар једно од та два племена живјело ближе мору, тада не би било разлога да воде рат ради неких сланих извора. Још су раније учењаци запазили да се нпр. Ардијејци нису могли налазити на мору око ушћа Неретве прије 370—360. г., када се узима да су се они ту населили са сјеверозапада, јер се у Pseudo Skylakovom Periplusu на том подручју спомињу Нести и Манији,¹⁴ а то значи да Перипл не зна за Ардијејце. Узимајући то у обзир, то племе је дакле живјело прије доласка на морску обалу негдје у морском залеђу, а то свакако не би било тако далеко од линије ушће Неретве — унутрашњост, јер када су се почели спуштати, вјеројатно су се кретали у једном одређеном правцу који их је довео на оно мјесто које су скоро сви учењаци и одређивали, што се доводи и у везу са Страбоновом вијести, од куда су се могли касније спуштати низ обалу према југу, гдје их и Папазоглу ставља.

Ако бисмо слиједили изнесено за Ардијејце, тада и првотни териториј Аутаријата не смијемо стављати тако далеко од првог племена. Један Pseudo Skylakov податак у Periplusu, када говори о ријеци Нарон, спомиње Аутаријате, наводећи да се налазе у залеђу емпорија на тој ријеци,¹⁵ то значи у висини ушћа ријеке Неретве.

За рјешавање нашег проблема, ослонит ћемо се на податке из Псеудо-Аристотелове збирке и на оно што износи Страбон. Будући да се ту спомињу ти слани извори који су се налазили на граници њихове земље, на основу оног што смо изнијели о спуштању тих племена у вријеме келтске најезде, видјели смо да је додирни правац њиховог спуштања била управо ријека Неретва, те бисмо на тој линији потражили и њихову евентуалну границу, а то значи и слане изворе који се спомињу. Но прије тога, потребно би се било осврнути још на једну околност, а то је да се баци поглед на геологију ширег подручја јадранског залеђа, да би

¹⁴ О томе код: Zippel, o.c., p. 35, Patsch, o.c., p. 47. (Он сматра да су Ардијејци били на Неретви још и прије келтске провале); Tomaschek, RE II (1896), s.v. Ardiaioi итд.

¹⁵ Ps. Shyl. 24.

се видјело гдје се све налазе слани извори или наслагe камене соли.

Судећи по геолошким подацима, поново сва позната слана врела или наслагe соли налазе се на територији данашње Босне и Херцеговине, а то су врела око Коњица, Горњег Вакуфа, Дервенте те код Тузле, и друга нису позната у ширем регију јадранског залеђа. Ако бисмо пошли од ове констатације, неки од тих извора би јамачно били они које спомињу антички извори.

Осврћући се на проблем сланих извора који се спомињу у наведеним изворима, Талоћи и Пач су изнијели мишљење да би се ти извори могли идентифицирати са „Сланим водама“ које се налазе код Ораховице, недалеко Коњица,¹⁶ Ту су утврђени остаци илирске градине, а у непосредној близини и трагови римских грађевина, што је дало још више повода да им се учврсти то мишљење.

Други слани извори налазе се код Горњег Вакуфа, то је у ствари неколико врела чија је вода далеко богатија постотком соли од оне код Коњица, па је то послужило Добијашу да изнесе мишљење да би се у ствари ти извори могли идентифицирати са оним које спомињу антички извори.¹⁷

Ако бисмо узели у обзир и оне изворе који се налазе код Дервенте или Тузле, за рјешавање нашег проблема не би могли доћи у обзир, јер је њихова позиција сувише на сјеверу, а то значи да отпада могућност да то подручје буде у склопу споменута два племена, односно да би се тамошњи извори налазили на њиховој граници. Према томе, као могућа остају она врела код Коњица или код Горњег Вакуфа.

Како смо истакли да унаточ досадашњим истраживањима ни данас није јасно куда се стерала територија та два племена из доба прије него што се једно или друго јављају у изворима на разним странама, ослањајући се на податак из Псеудо-Аристотелове збирке или на Страбонов податак, према положају данас познатих сланих извора, могли бисмо на основу тога повући евентуалну границу њихове међе: Мостар — Коњиц — западни руб планина Битовиња — Враница — Комар, с тиме што би западно од ове линије била територија Ардијејаца, а источно Аутаријата. Када су их Келти потиснули, Ардијејци се спуштају у равној линији ка мору (негдје око 370—360. г.), а Аутаријати на исток и југоисток. О сеоби Аутаријата у наведеном правцу, Ципел је био мишљења да је до тога дошло свакако прије 335. год., јер су у то доба већ живјели на Јужној Морави,¹⁸ а сличног је мишљења и

¹⁶ L. Thallóczy, *Über die Bedeutung des Namens Bosna*, WMBH, I (1893), p. 335, C. Patsch, *Arch.-epigr. Untersuchungen zur Gesch. der römischen Provinz Dalmatien*, WMBH, 9 (1904), p. 241, 12 (1912), p. 79, исти аутор, *Herzegowina*, etc., p. 43.

¹⁷ Добијаш, према чланку: A. Rücker, *Salzquellen in Bosnien und Herzegowina*, WMBH I (1893), p. 336 и д.

¹⁸ Zippel, o.c., p. 38—39.

Пач.¹⁹ Неки истраживачи износе да је до сеобе ових племена морало доћи прије келтске провале, па чак негдје концем V стољећа,²⁰ што би била важна констатација ако бисмо поставили питање на које се вријеме односе споменути извори о експлоатацији соли.

Дакле, према изнесеном, можемо узети да су се слани извори око којих су водили бојеве Ардијејци и Аутаријати налазили или код Коњица (Ораховице) или код Горњег Вакуфа. Поставити надаље питање који је од ова два извора експлоатиран у то доба, такођер би био велик проблем. И на једном и на другом локалитету утврђени су знатни и претхисторијски и антички трагови, што значи да су били густо насељени и да су тамошњи становници експлоатирани она природна добра којим обилује тај крај. Ако су се оба извора налазила на граници тих племена, вјеројатно су оба и експлоатирана. Томе у прилог иде и чињеница што је у право на том подручју егзистирало развијено претхисторијско рударство, те су тако могли експлоатирати и слана врела на том подручју. Ако бисмо се у крајњем случају одлучили које би једно од њих било оно које се спомиње у изворима, пошто се стварно спомиње један локалитет, у том случају реалније би било да то буде врело које се налази код Горњег Вакуфа. Како је споменуто, то врело је богатије постотком соли, богатије је количином слане воде, а осим тога подручје Горњег Вакуфа. Фојнице и Крешева, још од раног доба енеолита представљају главна рударска подручја шире регије, те је код тамошњих становника свакако била експлоатација разних добара на већем развојном ступњу него код сусједа који нису посједовали те ресурсе.

Треба истаћи да је ријеч о врелима која су током дугог времена могла и пресахнути на једном мјесту да би се појавила на другом, као што је случај код свих минералних извора, али у крајњем случају радиус у којем се то догађа не би био тако широк да би нас завели у одређивању локације постојећих сланих извора који се у овом случају узимају у обзир.

Ови подаци о сланим изворима имају вриједност по томе што доказују да је постојала експлоатација соли у овим крајевима још у претхисторијско доба, а то значи да су Илири познавали и употребљавали со, чиме би се побијало мишљење неких истраживача да Илири нису познавали употребу соли, док је Шлајден (Schleiden) чак тврдио да су Илири упознали употребу соли тек од Келта.²¹

Поред споменутих локалитета гдје се налазе слани извори, подручје Тузле је најпознатији крај гдје се налазе слани извори и наслаге соли. Да ли је постојала експлоатација тамошњих из-

¹⁹ С. Patsch, *Herzegowina*, p. 47 и д.

²⁰ Гарашанин, Мраморац etc., p. 135.

²¹ Schleiden, *Das Salz, seine Geschichte, seine Symbolik und seine Bedeutung im Menschenleben*, Lipsika 1875, p. 17.

вора и наслага, питање је које представља такођер велики проблем. На читавом тузланском регију констативан је велики број претисторијских локалитета који датирају од неолита па све до доласка Римљана у тај крај. На ужем подручју града Тузле утврђена су два неолитска насеља,²² а судећи према насељима која припадају брончаном добу, чији је знатан број утврђен, може се закључити да је живот на том подручју у брончано доба особито интензиван.²³ Слична је била ситуација и у халштатско доба, јер на то указују налази те доби на локалитету Горња Тузла.²⁴ У долини рјечице Солине нађени су остаци и трагови културе латенског доба.²⁵

Ове констатације су важне из разлога да би се добила слика насељености тузланског подручја кроз повијесне епохе, а познато је да су становници једног регија кроз све те епохе експлоатирани она природна добра која се налазе ту, било да су то руде или минерали. Мада нема неких трагова на основу којих бисмо изнијели да је со експлоатирана још у претисторијско доба, то можемо узети као велику вјеројатност с обзиром на ту појаву код других народа у Европи која се датира у брончано или чак у бакарно доба. Као примјер узима се солно рудиште у Халајну код Салзбурга те у Халеу у Саксонској. На тим мјестима су утврђени трагови експлоатације који се датирају у бакарно и брончано доба. Од нађених предмета особиту вриједност има брончана сјекира за коју се утврдило да потјече из Италије, што представља важну констатацију, јер упућује на то да је још у то доба постојала трговинска размјена између племена на даљим растојањима. У том случају со је без сумње играла важну улогу у тој размјени као артикал размене. С овом констатацијом би се могло као вјеројатно узети да су и слане насlage у Тузли такођер експлоатирани. Та претпоставка се поткрепљује једним претисторијским налазом који је откривен у Тузли. Наиме, између осталог, нађена је једна посуда на чијем се дну нашао комад оловног сјајника представљена масом од стврднутих комадића галенитне руде измијешаном са вапном. Без сумње, то су трагови претисторијског рударства, али важно је напоменути да у близини Тузле нема руде галенита и морала је бити допремљена из неког удаљеног мјеста. Најближе подручје од куда би се та руда могла допремити је околица данашњег Олова или Сребрнице. Из тога би се дало закључити да је галенитна руда била импортирана у тузлански крај, и то свакако путем трговинске размјене. Како

²² И. Пуш, Неолитско насеље у Тузли, Чланци и грађа, књ. I. Тузла 1957.

²³ В. Чучић, Прилози за познавање претисторијског рударства и талионичарства брончаног доба у Босни и Херцеговини, Гласник Земаљског музеја, Сарајево 1908, р. 80.

²⁴ Б. Човић, ГЗМ, Сарајево 1957, п. 252—253.

²⁵ Р. Јовановић, Преисторијски налази у долини речице Солине, Чланци и грађа, Тузла 1957.

смо видјели да су становници солних рудишта у Халајну имали контакт са племенима из даљих крајева и да су у тим контакти-ма употребљавали со са својих рудишта као артикал размјене, с правом би се могло претпоставити да су и становници претхисторијског насеља у Тузли експлоатирали со и да им је такођер служила као артикал трговачке размјене, те би се и онај налаз галенитне руде могао тумачити као доказ импорта, а при тој размјени да су давали со, дакле продукт којим су обиловали, као и друга племена рудом и рударским производима које су користили у исту сврху.

На овај проблем надовезује се експлоатација соли у римско доба. Познато је да су Римљани спроводили праксу да у освојеним крајевима врше експлоатацију оних природних добара и на оним мјестима гдје су и коју су вршили индигени становници, с тиме што се та експлоатација одвијала на већем организационом ступњу и што се интензивирала.

Као што је речено о бројним претхисторијским траговима на подручју Тузле, тако се исто може рећи за трагове који воде подријетло из римског доба. Међу бројним налазима споменика римске културе, ту спадају и нумизматички налази. Поред примјерака римске културе познат је један налаз грчке припадности на којем се сачувао натпис DYR DIONYSIOS MENISKOS, који се датира у III стољеће ст. е.²⁶ Тај налаз би бацио више свјетла на период грчког трговачког дјеловања у дубљем залеђу јадранског мора, а Римљани су слиједили управо путове њиховог трговачког кретања те су били добро упознати с богатством једног краја давно прије него што су дефинитивно запосјели то подручје.

Према досадашњим налазима споменика римске културе може се закључити да су Римљани код Тузле имали једно насеље. Већи број налаза фибула, фрагментата керамике, оружја, оруђа те нумизматичких примјерака,²⁷ као и трагови зграда на Градини код Тузле,²⁸ свједоче о постојању тог насеља. Да се ту налазило неко знатније римско насеље ишао би томе у прилог и Порфиригенит који у своме дјелу спомиње многе градове у нашим крајевима, те између осталих и град *καстроσ το Σαληνες*.²⁹ Већ су се од раније многи истраживачи сложили са мишљењем да се тај назив односи на град који се налазио код Тузле, а томе мишљењу служи као база коријен назива тог града SAL (*Σαληνες*), који ука-

²⁶ М. Бум, Жупа Соли, Чланци и грађа, Тузла 1957, р. 9.

²⁷ Е. Пашалић, Античка насеља и комуникације у Босни и Херцеговини, Сарајево 1960, р. 75; Пач, ГЗМ. Сарајево 1908, р. 416; Чурчић, ГЗМ. Сарајево 1908, п. 79.

²⁸ Е. Пашалић, о.с., р. 75.

²⁹ Constantius Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, rec. Immanuel Bekkerus, Bonnae 1815, р. 32, 159.

зује на латинску језичну припадност. Томашек је тај назив повезао са римским насељем SALINIS или SALINAE (AD SALINAS), па се одлучио да то насеље идентифицира са Порфиригенитовим и да га убицира код Тузле.³⁰ Мада Порфиригенитов податак потјече из IX стољећа н.е., може се узети са доста вјеројатности да се стварно назив *Σαλίνες* односи на старо римско насеље које се налазило на том подручју.

Према изнијетом може се рећи да је у Тузли експлоатирана со и у римско доба, и насеље које се тамо развило било је у уској вези с том експлоатацијом, па је добило и адекватан назив SALINAE (sal = со) са суфиксом INAE плуралног облика, што би се могло односити на више рудишта, као нпр. појам „солана“ и „солане“. Да је насеље могло добити назив по мјесној експлоатацији неког природног богатства најбољи је примјер назив ARGENTARIA, назив дистрикта који су Римљани дали богатом рудном подручју Сребренице гдје се експлоатирало сребро, па би исто тако и назив SALINAE, који би се односио на насеље у Тузли, био у узрочној вези са минералом који се ту експлоатирао.

У средњем вијеку Тузла се са читавом Жупом назива СОЛИ, док се у исправама на латинском језику јавља назив SALE. Тај назив преузимају и Турци по своме доласку, од којих потјече данашњи назив Тузла.

О томе да ли се експлоатирала со у Тузли у римско доба дали су своје мишљење многи учењаци. Тако Ф. Роеч, у својој књизи о минералима Босне и Херцеговине, без двојбе износи да се та експлоатација спроводила и у римско доба,³¹ а таквог мишљења су били и Грга Новак,³² Есад Пашалић³³ и други. Сланих извора, односно наслага камените соли нема скоро нигдје више на простору од Тузле до Црног мора, те би и та чињеница важила као аргуменат да су насlage те соли код Тузле експлоатиране у римско доба.

Енвер Имамовић

³⁰ За убицирање види: Kiepert, F.O.A. XVII, RE 1920, stup 1902; N. Vulić, *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Institutes*, Wien 1900, s.v. Salinae; Patsch, *Herzegovina etc.*, p. 145—146; K. Jireček, *Die Handelsstassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters*, Prag 1897, p. 30.

³¹ F. Pech, *L'industrie minerale de Bosnie—Hercegovina*, Wien 1900, p. 6 и 11.

³² G. Novak, *Pogled na prilike radnih slojeva u provinciji Dalmaciji*, Historijski zbornik, br. 1, Zagreb 1948, p. 136.

³³ E. Pašalić, o.c., p. 75.